לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל בתורה, הרי הוא היה רשע, ולמה לנו למנות את שנות הרשעים. אלא התורה מנתה את שנותיו, כְּדֵי לְיַחֵם בָּהֶן שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב – שנדע באיזה פרק בחייו עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותו, וכך נדע שנטמן בבית עבר ארבע עשרה שנים. דִּכְתִיב (בראשית כה יז) 'וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים'. ויש לחשב, כַּמָּה קָשֵׁישׁ יִשְׁמָעֵאל מִיִּצְחָק – כמה שנים היה גדול ישמעאל מיצחק, אַרְבֵּיסַר שְׁנִין – ארבע עשרה שנים, דִּכְתִיב (שם טז טז) 'וְאַבְרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת הָגָר אֶת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם', וּכְתִיב (שם כא ה) 'וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ', ומשמונים ושש שנה שהיה אברהם כשנולד ישמעאל עד מאה שנה שהיה כשנולד יצחק, הרי ארבע עשרה שנים שהיה ישמעאל גדול מיצחק. וּכְתִיב (שם כה כו) 'וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם' – את יעקב ועשו. אם כן נחשב כעת, בַּר כַּמָּה הֲוָה יִשְׁמָעֵאל כִּדְאִתְיְלִיד יַעֲקֹב – בן כמה היה ישמעאל בלידת יעקב, בַּר שִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה, שאם יצחק היה אז בן ששים, אם כן ישמעאל שהיה גדול ממנו בארבע עשרה שנים, היה בן שבעים וארבע, כַּמָּה פַּיְישׁ מִשְּׁנֵיהּ – כמה שנים נשארו משנותיו של ישמעאל משנת שבעים וארבע עד למותו בשנת מאה שלשים ושבע, שְׁתִין וּתְלָת – ששים ושלש שנים, אם כן עולה, שכשמת ישמעאל היה יעקב בן ששים ושלש שנים, שהרי ישמעאל חי אחר לידת יעקב ששים ושלש שנים.

וְכֵן תַּנְיָא בברייתא, הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מֵאָבִיו בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה, וּכְשֶׁבָּרַח [–ובאותה תקופה] מֵת יִשְׁמָעֵאל, דִּכְתִיב, בסמוך לברכות שבירך יצחק ליעקב (שם כח ו, ט) 'וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵּרַךְ וגו' יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וגו' וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה', ומהלשון 'וילך עשו אל ישמעאל' משמע שהיה עדיין חי באותה תקופה. מבארת הברייתא כיצד משמע כן: וכי מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר בתחילת הפסוק שמחלת היתה בַּת יִשְׁמָעֵאל', אֵינִי יוֹדֵעַ מכך שֶׁהִיא 'אֲחוֹת נְבָיוֹת', הרי קודם לכן (שם כה יג-יז) נכתבו שמות בני ישמעאל, ונאמר שנביות היה בנו של ישמעאל, ולמה הוצרכה התורה לכתוב 'אחות נביות'. אלא מְלַמֵּד שֶׁקִּידְּשָׁהּ [–את מחלת] יִשְׁמָעֵאל, וָמֵת קודם שהשיאה, וְהִשִּׂיאָהּ נְבָיוֹת אֲחִיהָ, ולכך הזכירה התורה את נביות, לפי שהוא השיאה. הרי שישמעאל מת סמוך לעת שנטל יעקב את הברכות, ואם כן יעקב היה אז בן ששים ושלש.

ממשיכה הגמרא לבאר: נִצְרַף את שִׁתִּין וּתְלָת – ששים ושלש השנים שהיו ליעקב בשעת הברכות, וְאת אַרְבֵּיסַר שנים שעבד אצל לבן עבור שתי בנותיו לאה ורחל, עַד דְּמִתְיְלִיד יוֹסֵף, הָא – הרי לנו יחד שִׁבְעִין וְשִׁבְעָה שנים ליעקב בלידת יוסף. וּכְתִיב (שם מא מו) 'וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה', אם כן נוסיף לשבעים ושבע שנים שהיה יעקב בלידת יוסף עוד שלשים שנה, הָא מֵאָה וְשֶׁבַע שנים ליעקב, כשעמד יוסף לפני פרעה ונעשה משנה למלך. הוסף עליהם את השנים שיוסף היה במצרים אחר שנעשה משנה למלך, קודם שירד יעקב, שהן שַׁב דְּשָׁבְעָא וְתַרְתֵּי דְּכַפְנָא – שבע שנות השובע, ושנתיים משבע שנות הרעב שהיו אמורים לבוא על הארץ, הָא מָאָה וְשִׁיתְסַר – הרי לנו שיעקב כשירד למצרים היה בן מאה ושש עשרה שנים.

וּכְתִיב (שם מז ח-ט) 'וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה'. ויש להבין, כיצד אמר יעקב לפרעה שהוא בן מאה ושלשים כשירד למצרים, הרי לפי החשבון יצא ששנות חיי יעקב באותה העת מָאָה וְשִׁיתְסַר הַוְיִין. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ, שאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִין מיציאתו מבית אביו עד שבא ללבן, (דְּ)הָוָה בזמן ההוא בְּבֵית עֵבֶר ועסק בתורה (לֹא חָשִׁישׁ לְהוּ). דִּכְתַנְיָא בברייתא, הָיָה יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר מוֹטְמֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. ומוסיפה הברייתא: עֵבֶר עוד חי אחר שעזב יעקב את בית מדרשו, וּמֵת רק לְאַחַר שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְאַרַם נַהֲרַיִם ובא לבית לבן שְׁתֵּי שָׁנִים. ממשיכה הברייתא: אחר הארבע עשרה שנים יָצָא יעקב מִשָּׁם – מבית מדרשו של עבר, וּבָא לוֹ לְאַרַם נַהֲרַיִם. נִמְצָא כְּשֶׁעָמַד עַל הַבְּאֵר בארם נהריים ופגש את רחל, היה בֶּן שִׁבְעִים וָשֶׁבַע שָׁנָה, ואם כן אחר ארבע עשרה שנים בלידת יוסף היה בן תשעים ואחד, ואחר שלשים ותשע שנים כשהגיע יעקב לפרעה היה בן מאה ושלשים.

מבארת הגמרא: וּמְנָלַן דְּלֹא מֵיעֲנֵשׁ – מנין שיעקב לא נענש על שלא כיבד את הוריו כשהיה בבית עבר, שהוכיחו מכך שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם. דְּתַנְיָא, נִמְצָא שיוֹסֵף שֶׁפֵּירֵשׁ מֵאֲבִיו ולא ראהו עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, מיום שנמכר ועד שירד אליו למצרים, כְּשֵׁם שֶׁפֵּירֵשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מֵאֲבִיו עשרים ושתים שנה. ויש לשאול, וכי הזמן דְּיַעֲקֹב פירש מאביו היה רק עשרים ושתים שנים, הרי תְּלָתִין וְשִׁיתָּה הַוְיִין – שלשים ושש שנים פירש ממנו, ארבע עשרה שנים בבית עבר, ועוד עשרים ושתים שנים עד שחזר לבית אביו. אֶלָּא מוכח שעל אַרְבֵּיסַר השנים דַּהֲוָה בְּבֵית עֵבֶר, לֹא חָשִׁישׁ לְהוּ – לא החשיבו לו להיענש עליהם.

שואלת הגמרא: סוֹף סוֹף השנים דְּהשתהה יעקב בבֵּית לָבָן עֲשָׂרִין שְׁנִין הַוְיִין – היו רק עשרים שנה, ומדוע נענש שיוסף פרש ממנו עשרים ושתים שנים. עונה הגמרא: אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאִשְׁתָּהֵי בְּאוֹרְחָא תַּרְתֵּין שְׁנִין – מפני שהתעכב שנתיים בדרך, כשחזר מארם נהרים לבוא אל אביו. דְּתַנְיָא, יָצָא יעקב מֵאֲרַם נַהֲרַיִם לשוב לבית אביו, וּבָא לוֹ לְסֻכּוֹת, וְעָשָׂה שָׁם [–והתעכב שם] שְׁמוֹנָה עָשָׂר חוֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג יז) 'וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכּוֹתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת', כלומר, בית נבנה לחורף שהוא ששה חדשים, וסוכה נבנית לקיץ שהוא ששה חדשים נוספים, ונאמר 'בית' בלשון יחיד ו'סוכות' בלשון רבים, ללמד ששהה שם פעם אחת בחורף, ושתי פעמים בקיץ, הרי שמונה עשר חודשים, וּבְבֵית אֵל עָשָׂה [–התעכב] עוד שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים נוספים, ובנה מזבח וְהִקְרִיב עליו זְבָחִים. הרי לנו עשרים וארבעה חדשים שהתעכב בדרך, שהם שנתיים.

הדרן עלך מגילה נקראת

פרק שני - הקורא למפרע

משנה

אופנים שונים בקריאת המגילה שאינו יוצא בהם ידי חובתו: הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִילָּה לְמַפְרֵעַ – מסופה לתחילתה, לֹא יָצָא ידי חובת קריאתה. קְרָאָהּ עַל פֶּה שלא מתוך הכתב, או קְרָאָהּ בלשון תַּרְגּוּם – ארמית, ואין צריך לומר אם קראה בְּכָל לָשׁוֹן, והקורא או השומע אינם מבינים את אותו הלשון, לֹא יָצָא. אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוּת – לאנשים שמבינים לשון לועז, בְּלשון לַעַז – לשון שאינה לשון הקודש. וְהַלּוֹעֲזִי שֶׁשָּׁמַע קריאת המגילה בַּאֲשׁוּרִית [–לשון הקודש], יָצָא, אף שלא הבין הקריאה.

אופני קריאה שבהם יוצא ידי חובתו: קְרָאָהּ סָרִיגִין – בהפסקות בתוך הקריאה, וּמַתְנֶמְנֶם, יָצָא. הָיָה כּוֹתְבָהּ וקרא ממנה תוך כדי כתיבתה, או שהיה הוֹרְקָהּ, וְכֵן אם היה מַגִּיהָהּ לבדוק כשרותה, אִם כָּוַן לִבּוֹ לשם מצות קריאתה יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא, שלא קרא לשם מצוה.

עתה מבארת המשנה דין כתיבת המגילה: הָיְתָה כְּתוּבָהּ בְּסֵם – בצבע צהוב, וּבְסִיקְרָא – בצבע אדום, וּבְקוֹמּוֹס – שרף אילן, וּבְקַנְקַנְתּוֹם – סם שחור לצביעת מנעלים. וכן הכתובה עַל הַנְּיָיר – דף מעשבים מודבקים, וְעַל הַדִּפְתְּרָא – קלף שאינו מעובד כל צורכו, לֹא יָצָא, עַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָה בכתב אַשּׁוּרִית, וְעַל הַמֻּפָּר – קלף המעובד כל צורכו, וּכְדִיוְּ שחור.

גמרא

הגמרא מבארת את מקור הדין הראשון שבמשנתנו שהקורא את המגילה למפרע לא יצא: מַנָּא הָנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: אֲמַר רָבָא, דְּאָמַר קְרָא (אסתר ט כז) 'לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם', והוקש 'כתבם' דהיינו קריאת המגילה ל'זמנם' דהיינו זמן קריאתה, מַה זְּמַנָּם לְמַפְרֵעַ לֹא, שהרי לא ניתן להקדים את יום ט"ו

המשך בעמוד עא

ליום י"ד, **אַף כָּתְבָם לְמַפְרֵעַ לֹא**, שאין לקרוא את המגילה למפרע.
מקשה הגמרא: מִידֵי מצות קְרִיאָה של המגילה כְּתִיבָה הָכָא בפסוק
זה, הרי עֲשִׂיָּיה של מצוות הפורים כְּתִיבָה, דִּכְתִיב (שם) 'לִהְיוֹת עֹשִׂים
אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים', וכיצד ניתן ללמוד מפסוק זה לענין קריאת
המגילה. לכן מבארת הגמרא: **אֶלָּא** למדים דין זה **מֵהָכָא**, **דִּכְתִיב**
(שם ט כח) 'וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים', **אִיתְקַשׁ וְכִירָה דהיינו**
קריאת המגילה שבה נזכרים ימי הפורים **לַעֲשִׂיָּיה** של ימי הפורים,
מָה עֲשִׂיָּיה לְמַפְרֵעַ לֹא, שלא ניתן להקדים ט"ו לי"ד, **אַף וְכִירָה**
לְמַפְרֵעַ לֹא.
ברייתא המביאה מצוות קריאה נוספות שאין לקרוא בהן למפרע:
תָּנָא, ההלכה שהקורא למפרע לא יצא נאמרה בקריאת המגילה,
וְכֵן בְּקריאת הַלֵּל במועדים, **וְכֵן** בְּקְרִיאַת שְׁמַע בשחרית וערבית,
אם הקדים פסוק לחבירו, **וּבִתְפִלָּה** אם הקדים ברכה לחבירתה.
הגמרא מבארת מקורות דינים אלו: הַלֵּל מְנָלָן. **רַבָּה אָמַר, דִּכְתִיב**
בהלל (תהלים קיג ג) 'מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם ה'', שכשם
שהשמש לעולם זורחת במזרח ושוקעת במערב ולא להיפך, כך יש
להלל שם ה' על הסדר ולא למפרע. **רַב יוֹסֵף אָמַר**, שנאמר (שם קיח
כד) 'זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בו'. כשם שהיום מתנהל
בסדרו, כך 'נגילה ונשמחה בו' בהלל. **רַב אוֹשַׁעְיָא אָמַר**, שנאמר (שם
קיג ב) 'יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ', שיש להלל את שם ה' כהוויתו ולכך צריך
לקרוא את ההלל כסדרו ולא למפרע. **וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק וְאִיתֵימָא**
רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, מֵהָכָא, שנאמר (שם) 'יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', שיש להלל את ה' בסדר העולם שהעבר לפני
ההוה והעתיד.
ממשיכה הגמרא לבאר את מקורות הדינים שבברייתא: **קְרִיאַת**
שְׁמַע מקורו שאין לקרוא למפרע, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **קְרִיאַת שְׁמַע**
קריאתה **כְּבָתְבָהּ** בלשון הקודש ולא בלשון אחר, **דִּבְרֵי רַבִּי.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נקראת **בְּכָל לָשׁוֹן** שהקורא מבין. ומבררת
הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, דְּאָמַר קְרָא** בפרשת שמע (דברים ו ו)

'וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', ודורשים שֶׁפַּעֲמַיִם יֵהוּ, כלומר שיקראו כפי שניתנו בלשון הקודש. וְרַבָּנָן מַאי טַעֲמַיְיהוּ, דְּאָמַר קְרָא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' וגו', ומשמע ממה שנאמר 'שמע' בלשון יחיד ולא 'שמעו' בלשון רבים, שתקרא בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ [–מבין].

מבררת הגמרא: וְרַבִּי נְמֵי הָא כְּתִיב 'שְׁמַע', ומה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לדרוש שכשתקרא את שמע הַשְׁמַע לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. וְרַבָּנָן ישיבו לכך, דְּסָבְרֵי כְּמַאן דְּאָמַר הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מה שקורא יָצָא, ומיותר 'שמע' ללמד כשיטתם.

עוד מבררת הגמרא: וְרַבָּנָן נְמֵי הָכְתִיב 'וְהָיוּ', ומה הם דורשים ממנו. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ שֶׁלֹּא יִקְרָא לְמַפְרֵעַ אלא כהויתם וסדר נתינתם. מבררת הגמרא: וְרַבִּי שֶׁלֹּא יִקְרָא לְמַפְרֵעַ מָנָא לֵיהּ. משיבה הגמרא: מִכָּאן שלא נכתב 'הַדְּבָרִים' אלא 'הַדְּבָרִים' בתוספת ה"א, וזה בא ללמד שיקרא הדברים כסדרם ולא למפרע.

וְרַבָּנָן לא למדו מזה כיון ש'הַדְּבָרִים' 'הַדְּבָרִים' לֹא מַשְׁמַע לְהוּ לדרוש, והוצרכו ללמוד דין זה מ'והיו'. וזה מקור דין הברייתא לעיל (ע"א) שאין לקרוא קריאת שמע למפרע, לחכמים מ'והיו', ולרבי מ'הדברים' בתוספת ה"א.

מבררת הגמרא: לֵימָא קָסָבַר רַבִּי שְׁפָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמָרָה – כלומר שכל הקריאות בתורה בבית הכנסת נקראות בכל לשון ולא דווקא בלשון הקודש, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמָרָה, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב 'וְהָיוּ' ללמד על קריאת שמע שנקראת בלשון הקודש, הרי אף בכל הקריאות הדין כך. דוחה הגמרא: אִצְטְרִיךְ, שכן סָלְקָא דַּעְתָּךְ שכיון שנאמר בה 'שְׁמַע' נדרוש כְּרַבָּנָן שקורא בכל לשון, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְהָיוּ' ללמד שאף קריאת שמע נקראת בלשון הקודש.

עוד מבררת הגמרא בענין זה: לֵימָא קָסָבְרֵי רַבָּנָן כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמָרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמָרָה, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב 'שְׁמַע' לרבות שבקריאת שמע נקראת בכל לשון. דוחה הגמרא: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שבקריאת שמע נדרוש מ'וְהָיוּ' כְּרַבִּי שנקראת בלשון הקודש דווקא, לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'שְׁמַע' לרבות שקורא בכל לשון.

הגמרא ממשיכה לבאר מקור הדינים שבברייתא לעיל באיסור קריאה למפרע: תְּפִלָּה מָנָא לָן שאין לאומרה למפרע, דְּתַנְיָא בברייתא, שִׁמְעוֹן הַפְּקוּלִי הִסְדִּיר – תיקן סדר תפילת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל עַל הַסֵּדֶר שלהם [שיתבאר בהמשך] בְּיַבְנֶה. וכן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים אנשי כנסת הגדולה וּבָהֶם כַּמָּה נְבִיאִים, תִּיקְּנוּ תפילת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר. ומסתבר שכיון שנתקנו בסדר זה דווקא, האומרן למפרע לא יצא.

ברייתא המבארת טעם סדר תפילת שמונה עשרה עד ברכת התשובה: תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים בתפילה ברכת אָבוֹת [מגן אברהם], שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט א) 'הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים', דהיינו הזכירו לפני ה' את האבות הנקראים 'אילי הארץ'. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים לאחריה ברכת גְּבוּרוֹת גשמים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'הָבוּ לַה' כָּבוֹד וָעֹז', הזכירו לפניו כבודו ועוזו שהם גבורותיו. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים לאחריה ברכת קְדוּשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כט ב) 'הָבוּ לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲוּו לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ, הזכירו לפניו כבוד שמו והדרת קדשו. וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת בִּינָה לְאַחַר קְדוּשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כט כג) 'וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ', וְסָמִיךְ לֵיהּ (שם כט כד) 'וְיֵדְעוּ תוֹעֵי רוּחַ בִּינָה', הרי שלאחר שיקדישו את ה' ילמדו בינה. וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת תְּשׁוּבָה לְאַחַר בִּינָה, דִּכְתִיב (שם ו י) 'וְלִבְבוֹ יָבִין וְשָׁב וְרָפָא לוֹ', שכשהלב מבין גודל החטא הרי הוא שב בתשובה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי לֵימָא ברכת רְפוּאָה בַּתְרָהּ דִּברכת תְּשׁוּבָה, שהרי נאמר 'ושב ורפא לו', ומדוע אם כן אומרים אותה רק לאחר ברכת גאולה. מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְתִיב (שם נה ז) 'וְיָשׁוֹב אֶל ה' וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ', והרי שנסמכה סליחה לתשובה. שואלת הגמרא: וּמַאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהָא לקבוע הסדר על פי פסוק זה המסמיך סליחה לתשובה, סְמוֹךְ אַהָא – על הפסוק הראשון המסמיך רפואה לתשובה. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב קְרָא אַחֲרִינָא – שישנו פסוק נוסף שמצינו בו סדר זה (תהלים קג ג) 'הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרוֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאֵיכִי הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיֵּיכִי', והרי שרפואה הולכת רק לאחר הסליחה. שוב שואלת הגמרא: לְמֵימְרָא דִּגְאוּלָּה וּרְפוּאָה רק בָּתַר סְלִיחָה הִיא, וְהַכְתִיב בפסוק שהובא לעיל 'וְשָׁב וְרָפָא לוֹ', ומשמע שרפואה באה מיד לאחר התשובה. משיבה הגמרא: הַהוּא לָאו רְפוּאָה דְּתַחֲלוּאִים גופניים הִיא, שהיא אכן באה רק לאחר הסליחה, אֶלָּא רְפוּאָה רוחנית דְּסַלְיָחָה הִיא, והיינו שהחוטא שנסלחו חטאיו נחשב כחולה שנתרפא, ורפואה זו אכן באה מיד לאחר התשובה כנאמר בפסוק זה.

הגמרא ממשיכה בביאור סדר התפילה. מבררת הגמרא: וּמָה רָאוּ לוֹמַר גְּאוּלָּה בברכה הַשְּׁבִיעִית, ולא תקנו את ברכת הרפואה מיד לאחר ברכת הסליחה כנאמר בפסוק (תהלים קג ג) 'הַסּוֹלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרוֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאֵיכִי'. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, מִתּוֹךְ שֶׁעתידין ישראל לִינָּאֵל בַּשְּׁבִיעִית דהיינו בשנת שמיטה, לְפִיכָךְ קָבְעוּהָ לגאולה בַּברכה הַשְּׁבִיעִית. מקשה הגמרא: וְהָאָמַר מַר (סנהדרין צז.), בַּשנה הַשִּׁשִּׁית שקודם ביאת הגאולה יהיו קוֹלוֹת שבן דוד בא, וּבַשְּׁבִיעִית מִלְחָמוֹת של הגוים עם ישראל, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בֶּן דָּוִד בָּא, ומבואר שהגאולה אינה בשביעית אלא במוצאי שביעית. מתרצת הגמרא: מִלְחָמָה נְמֵי אַתְחִלְתָּא דִּגְאוּלָּה הִיא, והרי זה נחשב שהגאולה מתחילה בשביעית.

המשך ביאור סדר התפילה: וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת רְפוּאָה בַּשְּׁמִינִית. אָמַר רַבִּי אַחָא, מִתּוֹךְ שֶׁנִּתְּנָה מצות מִילָה בַּשְּׁמִינִית [–ביום השמיני] שֶׁצְּרִיכָה רְפוּאָה, לְפִיכָךְ קְבָעוּהָ בַּשְּׁמִינִית. וּמָה רָאוּ לוֹמַר בִּרְכַּת הַשָּׁנִים בַּתְּשִׁיעִית, דִּכְתִיב (תהלים י טו) 'שְׁבוֹר זְרוֹעַ רָשָׁע', וזה נאמר על המייקר ומפקיע את שער התבואה, שנאמר שם (י ט) 'יֶאֱרֹב לַחָטוּף עָנִי', אף שאין הליסטים אורב את העני אלא את העשיר, אלא כוונתו למפקיע שערים שרוב הרעה גורמים לעניים, וְדָוִד כִּי אֲמָרָהּ בַּתְּשִׁיעִית – מזמור תשיעי בתהלים אֲמָרָהּ, ולכן קבעוה בברכה תשיעית.

ביאור המשך סדר הברכות: וּמָה רָאוּ לוֹמַר ברכת קִיבּוּץ גָּלֻיּוֹת לְאַחַר בִּרְכַּת הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב (יחזקאל לו ח) 'וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא', דהיינו שהארץ תתן פירותיה מכיון שקרבים ישראל לבוא לארץ מגלותם, ולכן נסמכה ברכת קיבוץ גלויות לברכת השנים, שלאחר שיתברכו השנים יתקבצו הגלויות. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְקַבְּצוּ גָּלֻיּוֹת נַעֲשֶׂה דין בָּרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר על זמן הגאולה וקיבוץ גלויות לעתיד לבוא (ישעיה א כה) 'וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ', וּכְתִיב (שם א כו) 'וְאָשִׁיבָה שׁוֹפְטַיִךְ כְּבָרִאשׁוֹנָה', והיינו שבאותו זמן יעשה דין ברשעים ואז ישובו שופטינו כבראשונה, ולכן נסמכה ברכת 'השיבה שופטינו' לאחר קיבוץ גלויות. וְכֵיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה דין מִן הָרְשָׁעִים כָּלוּ הַפּוֹשְׁעִים דהיינו המינים שאינם מאמינים בתורה מן השמים, ולכן ברכת המינים היא לאחר ברכת 'השיבה שופטינו'. מוסיפה הגמרא: וְכוֹלֵל בִּתפילתו את הַזֵּדִים העושים להכעיס עַמָּהֶם לכליון, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א כח) 'וְשֶׁבֶר פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּיו (יכלו) וְעֹזְבֵי ה' יִכְלוּ', ו'פושעים' אלו הזדים, ו'עוזבי ה'' אלו המינים.

ממשיכה הגמרא: וְכֵיוָן שֶׁכָּלוּ הַפּוֹשְׁעִים מִתְרוֹמְמָה קֶרֶן צַדִּיקִים, דִּכְתִיב (תהלים עה יא) 'וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק', ולכן נסמכה ברכת הצדיקים לאחר ברכת המינים. מוסיפה הגמרא: וְכוֹלֵל גֵּירֵי הַצֶּדֶק עִם הַצַּדִּיקִים בתפילתו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לב) 'מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן', ופסוק זה נדרש על החכמים (קידושין לב:), וְסָמִיךְ לֵיהּ (שם יט לג) 'וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר', ודורשים מכך שכוללם יחד בתפילתו.

המשך ביאור סדר הברכות: וְהֵיכָן מִתְרוֹמְמָה קַרְנָם של הצדיקים, בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכב ו) 'שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אוֹהֲבָיִךְ', דהיינו שאוהבי ירושלים שהם הצדיקים ישבו בשלום, ולכן נסמכה ברכת בנין ירושלים לאחר ברכת הצדיקים. וְכֵיוָן שֶׁנִּבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם בָּא דָּוִד למלוך בה שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ג ה)